

**DERGİ KAPATAN YAZI:
"EDEBİYAT VE HUKUK"**

Ersoy Topuzkanamış*

Özet: Türkiye'nin uzun süre yayımlanmış önemli dergilerinden olan *Servet-i Fünun*, *edebiyat-ı cedide* topluluğunun oluşması, gelişmesi ve dağılması aşamalarında temel yayın organı olmuştur. Topluluğun dağılması Hüseyin Cahit (Yalçın)'ın derginin 553. sayısında yayımladığı *Edebiyat ve Hukuk* başlıklı tercüme makalesinin jurnal edilib derginin padişah tarafından geçici olarak kapatılmasıyla olmuştur. Makalede hiç yer almayan ve kastedilmeyen düşünceler Saray'a bildirilmiş, padişah II. Abdülhamit de derginin kapatılarak sorumluların sürgüne gönderilmesini istemiştir. Fakat sorgulamalar neticesinde jurnalın asılsız olduğu anlaşılınca derginin yayın hayatına devam etmesi ve sorgulananların ceza almaması kararlaştırılmıştır. Fakat bu, topluluğun dağılmasını engelleyememiştir. Yazıda bu makalenin yayımlanması, derginin kapatılması, sorgulama ve derginin tekrar faaliyete geçmesi aşamaları ayrıntılarıyla ve dönemin tanıklarının anlatımlarıyla verilmiş, makalenin asıl metni ve günümüz Türkçesine aktarımı da eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Servet-i Fünun, Hüseyin Cahit Yalçın, Edebiyat ve Hukuk, edebiyat ve hukuk, sansür, II. Abdülhamit

**THE ARTICLE CLOSED DOWN A
JOURNAL: "EDEBİYAT VE HUKUK"
[LITERATURE AND LAW]**

Abstract: *Servet-i Fünun*, one of the most significant, long-running journals in Turkey, was the main media organ during the formation, development and dissolution phases of "new literature society". The dissolving of the society was led by Sultan's decision to suspend the journal temporarily after the denouncement of Hüseyin Cahit (Yalçın)'s translation article which was published in the 553th issue of the journal. The Palace was misinformed about journal's ideology which was misinterpreted in the journal, and consequently Abdul Hamid II wanted the journal to be suspended and those who were responsible to be exiled. However, after a detailed investigation process, the informant's claims turned out to be false, and it was decided that the journal should continue publishing and the suspects' charges were dropped. Nevertheless, coming clean did not hinder the dissolution of the society. In this paper, publication of Hüseyin Cahit's article, suspension of the journal, the interrogation and journal's reopening process will be presented in detail with the help of anecdotes of witnesses of the era. In addition, the original article and its translation into contemporary Turkish will be provided in the appendix section.

Keywords: Servet-i Fünun, Hüseyin Cahit Yalçın, Edebiyat ve Hukuk, literature and law, censorship, II. Abdülhamit

* Dr., Balıkesir Üni., Necatibey Eğitim, Fak., Türkçe Eğitimi. Böl.,

Giriş

Servet-i Fünun, adını Türk edebiyatının önemli bir topluluğuna da vermiş olan, Türkiye'nin uzun soluklu yayımlanmış önemli dergilerinden biridir. İlk sayısı 27 Mart 1891'de çıkan dergi, aralıklarla da olsa 45 yıl boyunca 2464 sayı yayımlanmıştır (Ebüzziya, 1989: 94-95). D. Nikolaidi'nin sahibi olduğu *Servet* gazetesinin ilavesi olarak Ahmed İhsan (Tokgöz) tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. İlk zamanlarda, adından da anlaşılacağı gibi daha çok bilimsel (fünun) konulardaki yazılara yer veren *Servet-i Fünun*'un edebî bir dergi ve hareket olması birkaç yıl sonra gerçekleşmiştir. Bu noktada Rezaizade Mahmut Ekrem'in ön ayak olması ve gayretleri çok etkili olmuştur. 1895 yılında Baba Tahir'le göz için kafiye-kulak için kafiye meselesinden dolayı bir tartışmaya giren Rezaizade, yazılarını *Servet-i Fünun*'da yayımlamaya başlamış ve böylece bir süredir hazırlandığı yeni bir edebiyat anlayışını bu dergide sürdürmenin yararlı olacağını düşünmüştür. Birkaç ay sonra öğrencisi olan Ahmet İhsan'la yine öğrencisi olan Tevfik Fikret'i tanıştırmak için Fikret'in derginin başına geçmesini istemiştir. Rezaizade'nin aracılığıyla 7 Şubat 1896 tarihli 256. sayısından itibaren Tevfik Fikret derginin sanat ve edebiyat yöneticiliğine getirilmiştir (Okay, 1994: 398). Böylelikle *edebiyat-ı cedide* veya *Servet-i Fünun* edebiyatı diye anılan akım başlamıştır. O dönemin birçok yazar ve şairini kadrosuna almakta gecikmeyen dergi, yaklaşık beş yıl, edebî açıdan oldukça kaliteli bir yayın hayatı oluşturmuştur (Parlatır, 2006). *Servet-i Fünun*'da isimleri ve eserleriyle ün yapmış başlıca şahsiyetler şunlardır: Şairler: Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Hüseyin Siret (Özsever), Ali Ekrem (Bolayır), Ahmet Reşit (Rey), Süleyman Nazif, Süleyman Nesib, Faik Âli (Ozansoy), Celâl Sahir (Erozan), Hüseyin Suat (Yalçın). Roman ve hikâye yazarları: Halit Ziya (Uşaklıgil), Mehmet

Rauf, Hüseyin Cahit (Yalçın), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) ve Saffeti Ziya (Okay, 1994: 399).

Servet-i Fünun dergisi bünyesinde toplanan bu edebiyat oluşumu, birçok edebî tartışmaya ve eserin verilmesine ortam hazırlamış fakat birkaç yıl sonunda grup mensupları arasında meydana gelen bazı anlaşmazlıklar nedeniyle çatırdamaya başlamıştır. Söz gelişi Ali Ekrem (Bolayır)'in öz eleştiri niteliğinde yazdığı "Şiirimiz" adlı makalesini Tevfik Fikret'in bazı kısaltmalar yaparak yayımlaması ve Ahmet İhsan ile Tevfik Fikret arasında yaşanan bazı kırgınlıklardan dolayı Fikret, derginin yönetiminden ayrılır. Onun yerine Hüseyin Cahit yazı işlerini devralır (Parlatır, 2006: 11; Yalçın, 1999: 170). Bu yaşanan olayın *Servet-i Fünun*'u bitireceğinden korkulmuş fakat korkulan olmamıştır.

Edebiyat ve Hukuk Makalesi ve İçeriği

Topluluğun dağılması, dergide yayımlanan bir yazı sebebiyle Saray'ın dergiyi bir süre kapatması sonucunda olmuştur. Derginin pek çok sayısında tercüme ve telifleri çıkan Hüseyin Cahit "Musahabe-i Edebiyye" üst başlığı altındaki köşesinde, derginin 3 Teşrinievvel 1317 (17 Ekim 1901¹) tarihli (22. cilt) 553. sayısında² "Edebiyat ve Hukuk" adlı bir makale yayımlar. Hüseyin Cahit bu makaleyi Paul³ Lacombe'un 1898 tarihli *Introduction a L'histoire Littéraire*⁴ (Edebiyat Tarihine Giriş) adlı eserinin bir kısmından tercüme ettiğini söylemektedir (Yalçın, 1999: 172). Dergide yazının başlığı altına bir dipnot konularak sadece "Fransızcadan" ibaresi yazılmış, yazının kaynağı belirtilmemiştir.

Yazıda genel olarak edebiyat ve hukukun aynı aşamalardan geçtiği ve aralarında benzerlikler ile etkileşimler bulunduğu düşüncesi işlenmiştir. Realizm ve natüralizm akımlarının hukuk ve edebiyattaki yansımalarına örnekler

¹ Birçok kaynakta (Okay, 1994; Akyüz, 1995; Yalçın, 1999; Bengi, 2000; Üzel, 2007; Kışan, 2008; Kolcu, 2013) bu tarih 16 Ekim (Enginün ve Kerman, 2011: 643'te 16 Ekim 1900) olarak verilmesine rağmen doğru tarih 17 Ekim olmak gerekir. Çünkü Unat (1988)'ta yer alan çizelgede 3 Teşrinievvel 1317'nin karşılığı olarak 17 Ekim 1901 görünmektedir. Ayrıca TTK tarafından hazırlanan Tarih Çevirme Kılavuzu'nda (<http://193.255.138.2/takvim.asp>) aynı tarih 16 Ekim 1901'e karşılık olarak verildiği de rumi tarih perşembe, miladi tarih çarşambaya denk geldiği için düzeltmeye gidilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Dolayısıyla doğru tarih 17 Ekim

1901 Perşembe olmalıdır.

² Parlatır (2006: 11; 2009: 574) yazının künyesini 20. cilt 517. sayı, Kışan (2008) ise 539. sayı olarak vermektedir.

³ Koç (2009) kitabın yazarının Pierre Lacombe olduğunu yazmaktadır.

⁴ Kitabın Fransızca aslına şu adresten ulaşılabilir: <https://archive.org/stream/introductionlhis00laco#page/n1/mode/2up>

verilmiş, bu akımlardan ötürü edebî eserlerin mümkün olduğunca bilimsel ve akılcı olarak kaleme alındığı, buna paralel olarak hukukta da idealin küçümsendiği dile getirilmiştir. Hukukun edebiyat üzerindeki etkisine örnek olarak da Fransa'daki boşanma yasağı gösterilmiştir. Fransa'da boşanma yasağı olduğu zamanlarda yazılan eserlerin, eşler arasındaki anlaşmazlık zinaya sebep olduğu için zinanın iyi hatta mazur gösterildiği belirtilmiş, boşanmanın yasal hâle gelmesinden sonra ise edebî eserlerde değişme olacağı vurgulanmıştır. Benzer şekilde, Victor Hugo'nun "Bir Mahkûmun Son Günü" adlı eserinde idam cezasına çarptırılan bir mahkûmu acınası bir hâlde anlatarak Fransa'daki idam cezasını eleştirdiği gösterilmiştir. Benzer durum Fransa'daki askerî kanunlardaki aksaklıklar için de belirtilmiştir (Bkz. Ek 1 ve Ek 2).

Makalede Fransızcadan çeviri olmasından dolayı Fransız edebiyat ve düşüncesinin birçok ismi bulunmaktadır: *Voltaire, Hippolyte Taine, Jean-Jacques Rousseau, Ernest Renan, Joseph de Maistre, Victor Hugo, Mercier, Alfred de Vigny, Lucien Descaves, Abel Hermant, Jean Grave, Jean Ajalbert, George Sand, I. Napoléon, Alexandre Dumas Fils, Molière, Paul-Ernest Heroieu, Marya Chéliga*. Ayrıca *Felsefe Sözlüğü, Bir Mahkûmun Son Günü, Princesse de Clèves, Nouvelle Héloïse, Jacques, Kıskaç, Görenek* gibi eser isimleri de vardır.

Hüseyin Cahit'in tercüme ettiği yazının kaynağı olan kitaba bakıldığında edebiyat ve hukuk başlığının bulunmadığı görülmektedir. Genel bir tarama sonucu Hüseyin Cahit'in tam olarak nereyi çevirdiğini anlamak mümkün olmamıştır. Bunun yanında *Joseph de Maistre, Mercier, Lucien Descaves, Abel Hermant, Jean Grave, Jean Ajalbert, Paul-Ernest Heroieu, Marya Chéliga* isimlerinin ve *Princesse de Clèves, Nouvelle Héloïse, Jacques* gibi eser isimlerinin kitapta yer almadığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Hüseyin Cahit'in kitabın doğrudan bir bölümünü aynen çevirmediği, kitaptan ilham alarak serbest bir çeviri yaptığı düşünülebilir.

Makalenin Yayınlanmasından Sonra Olanlar

Makale dergide yayımlandıktan sonra *Servet-i Fünun* dergisi, Matbuat Müdürlüğü'nün emriyle kapatıldı. Dergi yönetimi bu karara pek aldırış etmemişti. Çünkü II. Abdülhamit dönemi dergi kapatmaların sıkça yaşandığı bir dönemdir. Ahmet İhsan (1993: 89)'ın anlatımına göre üç

gün sonra Ahmet İhsan, Hüseyin Cahit ve o dönemin gazete ve dergilerini kontrolden sorumlu sansör Veled Çelebi'ye Cinayet Mahkemesi İstintak (Sorgu) Dairesinden bir çağrı gelince şaşırılmışlardı. Çağrıda "muzır makale neşri davasından dolayı" deniyordu. Ahmet İhsan saraya gider ve arkadaşı olan Mabeyinci Mehmet Arif Bey'le görüşür. Mehmet Arif Bey "Senin aleyhinde verilen jurnal pek müthiş! Fizan'a gönderiliyorsunuz; işi adliye verdirmeyi başardım. Sabırlı ol, dayan. Adliye yazılan tezkere de müthiş ama Adliye Nazırından umudum çok." der.

Mabeyin Başkâtipliğinden Adliye Nezaretine yazılan tezkerenin örneğini sonradan gören Ahmet İhsan, (1993: 89-90) bazı bölümlerini kopya etmiştir: "Edebiyat ve Hukuk gibi masum bir başlık altında *Servet-i Fünun* gazetesinin ekli sayısında yayımlanan tiksiniyecek makalede, Fransa kral ve kraliçesinin idamlarına (Fransız) Büyük Devrim(in)e ilişkin olaylar kamunun gözleri önüne serilerek bizlere büyük iyilik ve bağışta bulunan yeryüzü halifesi efendimiz hazretlerine karşı (halk) ayaklanmaya kışkırtılmakta olup böylelerine karşı Avrupa'da her ülkede ağır cezalar verilmekte ve hatta Amerika'da 'linç' cezası uygulanmakta olduğundan, adı geçen gazetenin imtiyaz sahibiyle bütün ilgililerin sorumluluk derecelerine göre cezalandırılması ve sonucun bildirilmesi padişah buyruğu gereği tebliğ olunur. Ekim, 1901."

Buradan anlaşıldığına göre Edebiyat ve Hukuk makalesinde Fransa'da kral ve kraliçenin idamlarına yol açan olayların anılmasının halkı isyana tahrik edeceği zannı II. Abdülhamit'i kızdırmıştır. Fakat kaynaklarda makalede "Fakat bir gün geldi ki 1789 idaresiyle Fransa'da talak teessüs etti." cümlesinde 1789 yılını anmasının (Yılmaz, 2004: 8; Bengi, 2000: 29) bu jurnale ve kapanmaya yol açtığı iddia edilmiştir. Yukarıdaki tezkereye bakılacak olursa 1789 yılının veya boşanmayla ilgili cümlelerin bir sebep değil sadece bir bahane olduğu görülmektedir.

Ahmet İhsan (1993: 90, 92) ve Süleyman Kâni (İrtem, 1999: 252) jurnal edenlerin Baba Tahir ile Dr. M. M. Paşa olduğunu yazmaktadır. Aynur (2008: 545) ise jurnal edenlerin Dr. M. Paşa ve Baba Tahir olduğunu belirtmektedir. Yalçın (1999) Baba Tahir'den sadece şüphelendiklerini yazmaktadır. Enginün (2006: 84) Baba Tahir, Parlatır (2009: 574) ise Mâlûmâtçı Mehmet Tâhir

isimlerini vermektedir. Baba Tahir ve Malumatçı Mehmet Tahir aynı kişidir. Baba Tahir adı birçok jurnal ve sahtekârlık olayına karışmış ve bundan dolayı sürgüne bile gönderilmiş, tanınan bir isimdir. *Servet-i Fünun* dergisiyle önceden beri gelen bir çekişmesi de vardır (Aynur, 2008: 545). Dolayısıyla journali onun vermesi normal görünmektedir. Fakat Dr. M. M. Paşa isminin kim olduğu büyük bir soru işaretidir. Kuneralp (2003)'te yer alan listeye göre iki ismi de "M" ile başlayan dört paşa vardır: Mahmut Muhtar Paşa [Katırcıoğlu] (1866-1935), Mehmet Faik Memduh Paşa (1839-1923), Mehmet Muzaffer Paşa (?-1911), Mehmet Tahir Münif Paşa (1828-1910). Mahmut Muhtar Paşa, bu unvanla ilk görevi olan 1. Ordu Komutanlığına Ağustos 1908'de getirildiği (Kuneralp, 2003: 89), sorgulama sırasında paşa unvanını haiz olmadığı ve seyfiye sınıfına mensup olduğu düşünüldüğünde Ahmet İhsan'ın bahsettiği kişinin Mahmut Muhtar Paşa olması ihtimali zayıf görünmektedir. Mehmet Faik Memduh Paşa, II. Abdülhamit döneminde 1895-1908 yılları arasında, 13 yıl Dâhiliye Nazırı olarak görev yapmıştır (Kuneralp, 2003: 94; Kurşun, 2003: 496) ve *Servet-i Fünun*'un kapatılması olayı sırasında da aynı görevdedir. Anılan kişinin Memduh Paşa olması ihtimali, uzun zaman Dâhiliye Nazırlığı yapmasından dolayı padişaha yakın olması gerektiği düşüncesiyle yüksek ise de çeşitli birimlerin kalemlerinde çalışması ve Dr. unvanını kazandıracak bir tahsili olmaması bu ihtimali zayıflatmaktadır. Mehmet Muzaffer Paşa hakkında sadece Rauf Orbay'ın babası olduğu, Âyan Meclisi üyesi ve Trablusgarp valiliği yaptığı yönünde bir bilgi bulunmaktadır (Kuneralp, 2003: 98; Sitembölükbaşı, 2007: 356). Dolayısıyla saraya yakınlığı ve Dr. unvanı olup olmadığı bilinmediği için anılan kişinin Mehmet Muzaffer Paşa olma ihtimali de bulunmamaktadır. Mehmet Tahir Münif Paşa, büyükelçilik ve birçok nazırlık görevinde bulunmuş tanınan bir şahsiyet olduğu hâlde tıp tahsili görmemiş, olayın cereyan ettiği tarihte son resmî görevi olan Tahran Büyükelçiliğinden ayrılalı 3 yıl olmuş ve İstanbul'da yalnızlık içinde bir hayat sürmektedir (Kuneralp, 2003: 105; Doğan, 2006: 9). Dolayısıyla anılan kişinin Münif Paşa olma ihtimali yoktur. Bu bilgiler ışığında Ahmet İhsan'ın kendilerini jurnallediğini söylediği Dr. M. M. Paşa'nın kim olduğu konusunda kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Yukarıda sayılan muhtemel

kişilerden 13 yıl Dâhiliye Nazırlığı yapan Mehmet Memduh Paşa'nın bu kadar uzun bir zaman aynı görevde kalması, kendisinin II. Abdülhamit'e yakın olduğunu ve jurnal verme ihtimalinin yüksek olduğunu düşündürse de kesin olarak bir iddiada bulunmak mümkün görünmemektedir. Tabii Ahmet İhsan'ın gerçekten ismi M. M. olup doktor ve paşa olan bir kişiden değil de lakapları Dr. ve paşa olan birinden bahsetmesi ihtimal dâhilindedir.

Ahmet İhsan (1993: 90)'ın anlatımına göre bu yazının yayımlandığını öğrenen II. Abdülhamit, tüm sorumluların sürgüne gönderilmesini istemiş, Mabeyinci Mehmet Arif Bey'e makaleyi ve sürgün emrini vermiştir. Mehmet Arif Bey makaleyi okuyup tezkerede yazılan suçların yazıda olmadığını görmüştür. Aynı gün Rus elçiliği tercümanı Maksimof'un da saraya gidip, zulüm gören Türkiye Hristiyanlarının yargılanmadan sürgün edildiğinden yakındığını ve bundan böyle yargılanmadan kimsenin sürgün edilmeyeceğine ilişkin, Adliye Nezaretine padişah buyruğu gönderilmiş olduğunu hatırlayan Arif Bey, padişahın huzuruna dönerek yargılama olmadan sürgün kararının verilmesinin devleti zor durumda bırakabileceğini söyleyerek II. Abdülhamit'i ikna edip konunun Adliye Nezaretine sevk edilmesini sağlamıştır.

Bundan sonra Bidayet Ceza İkinci İstintak Dairesinden sorgu hâkimi Ali Rıza'nın karşısına çıkan Ahmet İhsan, Hüseyin Cahit ve Veled Çelebi durumu anlatırlar (Tokgöz, 1993: 93). Sorgu hâkimi Hüseyin Cahit'e bu makaleyi kendisinin yazıp yazmadığını ve neden yazdığını sorar. Hüseyin Cahit de yukarıda adı anılan Fransızca kitaptan tercüme ettiğini, hiçbir siyasi tahrik amacının olmadığını söyler. Makalenin zaten sansöre (Veled Çelebi) de gittiğini ve istenen yerler çıkarıldıktan sonra yayımlandığını, dolayısıyla kendisinin ve derginin sorumlu olmadığını da ifade eder. Ali Rıza Bey kitabın aslını isteyip Hüseyin Cahit'i nezaketle serbest bırakır, Hüseyin Cahit de kitabı götürüp teslim eder (Yalçın, 1999: 179). Ardından Ali Rıza Bey iki ciltlik kitabı tercüme edilmek üzere Hariciye Nezaretine göndermiştir (Tokgöz, 1993: 93).

Tercüme işlemi sürerken Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa, cinayet savcısı Cemal Bey, bidayet savcısı Azmi Bey ve sorgu hâkimi Ali Rıza Bey jurnalde ve tezkerede yazılan iddialardan hiçbirinin olmadığını, sadece 1789 Fransız

İhtilali tarihinin makalede yer aldığını görüp Ahmet İhsan, Hüseyin Cahit ve Veled Çelebi'yi bu sürgünden kurtarmaya karar vermişlerdir (Tokgöz, 1993: 93).

Sorgudan birkaç zaman sonra Ahmet İhsan, arkadaşı olan Mabeyinci Mehmet Arif Bey'e durumu sormak için tekrar Yıldız Sarayı'na gider. Arif Bey'in uğraşı sonucu Cemal Bey ve Ali Rıza Bey, yargılamanın durdurulmasına karar verirler ve karar Abdülhamit'e bildirilir. Fakat Saray'dan bunun sebebinin ne olduğu sorulur. Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa gerekli cevabi yazıyı göndererek yayımlanan makalede uygunsuz herhangi bir ifadenin yer almadığını bildirir. Ahmet İhsan ise bir daha padişah aleyhinde yazı yayımlamayacağına dair bir senet imzalar. Böylece sürgüne gönderilmekten de kurtulmuş olurlar (Tokgöz, 1993: 96-97). Hüseyin Cahit (1999: 180)'in anlatımına göre, Saray Adliye Nezaretine iki kere tezkere gönderir; birincisinde yargılanmaya gerek olmadığı bildirilir⁵ fakat ikinci tezkere resmî işleme konmaz. Bu davranıştan ötürü Hüseyin Cahit, adliye nazırı Abdurrahman Paşa'yı ve sorgu hâkimi Ali Rıza Bey'i övgüyle anmaktadır. Rauf Mutluay (Tokgöz, 1993: 277), Veled Çelebi (İzbudak)'nin anılarında bu sorgulamadan bahsettiğini yazdığı hâlde İzbudak (2014: 94) sadece genel olarak olaydan bahsedip "Edebiyat ve Hukuk" makalesini -herhâlde sansör olarak sorumlu olduğu için- kendi makalesi olarak anmaktadır.

3 Teşrinievvel 1317 Perşembe günü çıkan yazı nedeniyle dört gün sonra kapanan (Yalçın, 1935: 170)⁶ derginin bir sonraki yani 554. sayısı 48 gün sonra 22 Teşrinisani 1317 (5 Aralık 1901) Perşembe günü çıkabilmiştir. Bu sayının kapağında "Tahdîs-i Ni'met" (Bkz. Ek. 3 ve Ek. 4) başlığıyla padişaha övgülerle beraber dergiyi yeniden çıkarmaya izin verdiği için teşekkür eden bir metin yer almaktadır. Bu metne bakarak Ahmet İhsan'ın imzaladığı senedin gereğini yerine getirdiği söylenebilir.

⁵ Tezkere metni Demirel (2007: 196)'de yer almaktadır.

⁶ Rauf Mutluay, Hüseyin Cahit'in anılarını sadeleştirip yayımladığı 1999 baskısında derginin 3 (16) Ekim'de kapandığını ve 22 Kasım'da tekrar çıkmaya başladığını

Sonuç

Servet-i Fünun dergisi Türkiye'de uzun zaman yayımlanmış önemli bir dergi olmasının yanında *edebiyat-ı cedide* topluluğunun faaliyetlerini yürüttüğü yayın organı olması bakımından da önemli bir dergidir. Dergi II. Abdülhamit döneminde yayımlandığı zamanlarda sansürün denetiminden geçmiştir. Fakat Hüseyin Cahit'in *Edebiyat ve Hukuk* makalesi dolayısıyla Saray'a bir jurnal verilmiş ve Saray da bu makaleyi sakıncalı bularak sorumluların cezalandırılmasını istemiş fakat soruşturma neticesinde herkesin suçsuz olduğuna karar verilmiştir. Hüseyin Cahit, yazıyı Paul Lacombe'un 1898 tarihli *Introduction a L'histoire Littéraire* (Edebiyat Tarihine Giriş) adlı eserinden tercüme ettiğini söylese de tercümede eserin aslına çok sadık kalmadığı anlaşılmaktadır.

Bu yazının yayımlanmasının önemli sonuçları olmuştur. En önemli sonucu hiç şüphesiz ki derginin bir süre kapatılması ve *edebiyat-ı cedide* topluluğunun dağılmasıdır (Ülken, 2005: 140; Kabacalı, 2000: 110; Yüce, 2012: 2169; Kışan, 2008: 37; Bu dağılmadan sonra Ahmet İhsan, derginin içeriğini ilk zamanlardaki bilim, tarım, çocuk bakımı gibi doğrudan fikirle ilgili olmayan maddi konulara doğru kaydırır (Tokgöz, 1993: 256). Hüseyin Cahit, edebî hayatını bitirir (Huyugüzel, 1982: 18) ve uzun bir süre yazı yazmaz, gazeteciliğe ağırlık verir (Yücebaş, 1960: 11).

Edebiyat ve Hukuk yazısının yayımlanması ve derginin kapatılması olayı üzerinden dönemin genel karakteristiği hakkında fikir edinmek de mümkündür. Öncelikle birisi veya birilerinin journali yüzünden bir yazıda hiç kastedilmeyen anlamlar kastedilmiş gibi insanlar suçlanabilmiş, sorgulanabilmiş. Ayrıca herhangi bir ifadenin aşırı yorumlarla maksudından farklı şekilde algılanması da mümkün olmuştur. Bu durumların sadece *Servet-i Fünun* ve Hüseyin Cahit'e münhasır olmadığı zaten bilinen bir konudur. Jurnal ve sansür konusunun o dönem çok yaygın olmasından dolayı devlet görevlilerinin artık bazı noktalarda kişileri haksızlığa uğratmamak amacıyla daha dikkatli davranmaya çalıştığı ve hatta padişahu ikna

yazmaktadır. Fakat hem derginin 554. sayısındaki tarih hem de Ahmet İhsan'ın derginin kırk günden fazla kapalı olduğunu bildirmesi 22 Kasım tarihinin yanlış olduğunu göstermektedir.

etme, padişaha karşı durma gibi çeşitli yollarla insanların kolayca ceza almalarını engellemeye çalıştıkları da dikkati çekmektedir. Edebiyat ve Hukuk makalesi içeriği bakımından olmasa da etkileri ve yankıları dolayısıyla basın ve edebiyat tarihimizin en ilginç makalelerinden birisi olma özelliğini taşımaktadır.

Kaynaklar

- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Aynur, H. (2008). Mâlûmatçı Mehmed Tâhir, TDVİA C. 27, s. 545-546, İstanbul.
- Bengi, H. (2000). *Gazeteci, siyasetçi ve fikir adamı olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Demirel, F. (2007). *II. Abdülhamid Döneminde sansür*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Ebüzzıya, Z. (1989). Ahmed İhsan Tokgöz. TDVİA C. 2, s. 94-95, İstanbul.
- Enginün, İ. (2006). *Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Enginün, İ. ve Kerman, Z. (2011). *Yeni Türk edebiyatı metinleri 3 / nesir 2 (1860-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Doğan, İ. (2006). Münif Mehmed Paşa, TDVİA, C. 32, s. 9-12, İstanbul.
- Huyugüzel, Ö. F. (1982). *Hüseyin Cahit Yalçın'm hayatı, hikâye ve romanları üzerinde bir araştırma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Huyugüzel, Ö. F. (2013). Hüseyin Cahit Yalçın, TDVİA C. 43, s. 300-301, İstanbul.
- İrtem S. K. (1999). *Abdülhamid devrinde hafiyelik ve sansür Abdülhamid'e verilen jurnaller*, Haz. Orhan Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul.
- İzbudak, V. Ç. (2014). *Tekke'den Meclis'e sıra dışı bir çelebi*, Haz. Yakup Şafak, Yusuf Öz, İstanbul.
- Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından günümüze Türkiye'de matbaa basın ve yayım*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Kışan, M. (2008). Servet-i Fünun dergisi (356-400. sayılar) inceleme ve seçilmiş metinler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Kolcu, A. İ. (2013). *Servet-i Fünun edebiyatı*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Koç, E. (2009). Klasik materyalizm ve pozitivistizmin Türkiye'ye girişi ve ilk yansımaları, T.C. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED) (1)2, ss. 75-96. http://e-dusbed.com/Makaleler/1064214055_2009%20207%20Emel%20KO%C3%87%2075-96.pdf
- Kuneralp, S. (2003). *Son dönem Osmanlı erkân ve ricali (1839-1922) prosopografik rehber*, İsis Yayınları, İstanbul.
- Kurşun, Z. (2003). Mehmed Memduh Paşa, TDVİA, C. 28, s. 495-497, İstanbul.
- Okay, O. (1994). Edebiyat-ı cedîde. TDVİA C. 10, s. 398-399, İstanbul.
- Parlatır, İ. (2006). Servet-i fünun edebiyatı, Servet-i Fünun Edebiyatı (Ed. İ. Parlatır), ss. 9-20.
- Parlatır, İ. (2009). Servet-i fünun. TDVİA C. 36, s. 573-575, İstanbul.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2007). Hüseyin Rauf Orbay, TDVİA, C. 33, s. 356-357, İstanbul.
- Tokgöz, A. İ. (1993). *Matbuat hatıralarım*, Yayına Hazırlayan Alpay Kabacalı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Unat, F. R. (1988). *Hicrî tarihleri milâdî tarihe çevirme kılavuzu*, TTK Yayınları, Ankara.
- Ülken, H. Z. (2005). *Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi*, Ülken Yayınları.
- Üzel, O. (2007). Servet-i Fünun Dergisi (401-442. sayılar) (inceleme ve seçilmiş metinler), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yalçın, H. C. (1935). *Edebî hatıralar*, Akşam Kitaphanesi, İstanbul.

- Yalçın, H. C. (1999). *Edebiyat anıları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Haz. Rauf Mutluay, İstanbul.
- Yılmaz, A. (2004). 1980 sonrası kadın romancılarımızın (Adalet Ağaoğlu-Ayla Kutlu-Ayşe Kulin-Buket Uzuner) romanlarındaki kadına bakışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, BÜ SBE, Balıkesir.
- Yüce, S. (2012). Felsefi düşüncenin edebiyata yansması: Türk edebiyatında pozitivist ve materyalist anlayış, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (7)1, ss. 2155-2183, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/120581089_3_124_y%C3%BCcesefa_2155-2183.pdf
- Yücebaş, H. (1960). *Büyük mücahit Hüseyin Cahit*, Kültür Kitabevi, İstanbul.

Ek 1. Edebiyat ve Hukuk Makalesi

Musâhabe-i Edebiye

*Edebiyat ve Hukuk**

Edebiyat ile hukuk aynı zamanda aynı safahât-ı tekâmülden geçerler. Faraza edebiyatta hakikat-perestlik mesleki hüküm-fermâ olduğu bir devirde nazariyat-ı hukukiyede dahi aynı temayülât görülür. Bu tevâfuk ve münasebeti müeyyit emsile⁷ cümlesinden olmak üzere Fransa'da 1850-1885 seneleri arasında geçen müddet irae olunabilir. Bu otuz beş senelik zaman zarfında Fransız edebiyatında⁸ realizm, natüralizm isimleriyle yâd edilen meslekler, güzeli hakikate, sanatı ilme münkad bulundurmağa sa'y ediyorlardı. Romanlardan şahsiyet kalkarak bunlar bir mecmua-i vesaik hâline geliyor, tiyatrolardaki vaz'î ve itibarî⁹ birtakım kavaid mehur kalarak bir eser sahne-i temaşaya konulacağı zaman mümkün olduğu kadar hakikate takarrüp ediliyor; tarih, tetkikat-ı mû-şikâfâne¹⁰ içinde tebahhura dalıyor; tenkit mümkün olduğu derecede tahlilî¹¹, ilmî olmağa çalışarak

imkân mertebesinde bî-tarafiyeti muhafaza eyliyor; şiir bile ilimden, hayat-ı yevmiyeden mülhem oluyordu.

İşte bu zaman zarfında mevâdd-ı hukukiyede hüküm-fermâ olan nazariyata bakılacak olursa orada da gaye-i hayalîye hiç ehemmiyet verilmeyip bunun istihfaf ve istihkar edildiği anlaşılır. Vakia bu esnada başka nazariyat-ı hukukiye de mevcut idi. Zaten her vakit, her yerde efkâr muhtelifdir. Bir kısım halk maziye merbut kaldıkları hâlde bir kısmı atıye doğru şitâbân olurlar. Fakat her zaman bu yekdiğeriyle çarpışan efkâr-ı şahsiye neticesinde bir cereyan peyda olur ki aks-i cereyanlara¹², anaforlara rağmen mütefekkirînin kısm-ı azamını¹³ ve tefekkür zahmetinden vareste kalarak başkalarının netayic-i tefekküratını hazırca kabul edenleri bir istikamet-i muayyeneye doğru sürükler. İşte Fransa'da 1850-1885 seneleri arasında nazariyat-ı hukukiyenin cereyanı da efkârî¹⁴ gaye-i hayalîyi istihfafa sevk ediyordu. Beynelmilel "hakk-ı kuvvet" esasına riayet ediliyordu. Mücadele-i hayat nazariyesini bu suretle su-i tefsir edenlere karşı Volter'in evvelden cevap vermiş olduğu söylenerek "Lugat-ı Felsefi"de "harp" bahsinde yazdığı şu satırlar tekrar edildi: "Bütün hayvanat daimi bir hâl-i harp içindedirler. Her cins hayvan diğer cinsi mahvetmek için doğmuştur. Hatta koyunlar, güvercinler bile birçok hayvanat-ı sagireyi itlaf ederler. Aynı bir ne'ın erkekleri dişileri için erkek insanlar gibi aralarında kavgalarda bulunurlar, hava, toprak sular birer meydan-ı ma'rekedir. Cenab-ı Hak insanları akıl ile mümtaz kılmış olduğu için bu akıl onları taklid-i hayvanattan müctenib bulundurmamıştır. Bahusus tabiat insanlara hemcinslerini telef edecek bir silah¹⁵ vermediği gibi kan içmekten zevk alacak bir sevk-i tabii de vermemiştir."

Beşeriyetin hatt-ı hareketini kurtların, yabani, vahşi hayvanların hatt-ı hareketine benzetmeye çalışanlara karşı itiraz eden bu gaye-i hayalî meftunları ne istihzalara uğramadılar! Onlara hayalperest diyerek eğlendiler.

Hatta Avrupa'da değil yalnız hükümetler arasında, bir hükümetin efradı beyninde de endişe-i hak ve adalet vak'a-i tarihiyyeye karşı riayet ve sükût etmek vucubuna feda edildi. Bir

* Fransızcadan

⁷ Kolcu (2013: 437)'da müeyyed-i emsile

⁸ Enginün ve Kerman (2011: 643)'da edebiyatında da

⁹ Kolcu (2013: 437)'da i'tiban

¹⁰ Kolcu (2013: 437)'da müşkifâne

¹¹ Kolcu (2013: 437)'da tahallüblü

¹² Kolcu (2013: 437)'da aksi cereyanlara

¹³ Kolcu (2013: 437)'da kısm-ı i'zamını

¹⁴ Kolcu (2013: 437)'da efkâr-ı

¹⁵ Kolcu (2013: 437)'da salah

hey'et-i içtimaiye bir uzviyete¹⁶ teşbih ediliyordu. Bu uzviyet büyük bir ağaç gibi kendi kendiliğinden neşvünema bulur deniliyordu. Binaenaleyh islahat icrası fikriyle neşvünemaya müdahale etmek tekâmül-i tabiîyi ihlal edebileceği cihetle bî-faide hatta muzır addolunduğundan münasebat-ı beşeriyede bir hakkaniyet-i ca'liye aramaktan mesail-i umumiyede birtakım kavaid-i ulviye ve mücerredeye tevfiik-i harekete¹⁷ çalışmaktan ise menafi-i milleti günü gününe yoluna koymak kâfi zannedilirdi.

İpolit¹⁸ Ten bir kavmin iktisap edebileceği şekl-i içtimai kendisinin ihtiyar ve arzusu¹⁹ fevkinde olduğunu, o kavmin tabiatı ile mazisi neyi icap ederse behemehal o şekle gireceğini iddia ederdi. Kısmen İngiltere'den, Almanya'dan istiare edilen²⁰ bu tarz telakki-i hakikatperestane neticesi olarak, insanlar hakikaten gayri müsavî iken bunlar arasında müsavât esasını vaz' etmek isteyen Jan Jak Ruso ile az mı istihza edildi?

Hukuk-ı tabiîye tarihin²¹ izah ve teşrihinde bu suretle istihfaf edildiği gibi bir heyet-i içtimaiyeyi hâl-i hazırda islah için sarf edilmek istenilen mesai de takbih ediliyordu. Renan, muhtelif ırklar, aynı ırka mensup muhtelif sınıflar, insanlar arasında 'adem-i müsavâtı idame etmek âkılane bir hareket olduğunu söyleyerek şu sözleri bila-tereddüt yazıyordu: "Bütün bir sınıf halk diğerlerinin şan ve şerefi, kuvvet ve iktidarı ile yaşamalıdır."

Sefalet her vakit mevcut bulunmuş olduğu için hastalık ve mevt gibi ebedî bir hâl diye telakki edilirdi. Binaenaleyh Avrupa hey'et-i içtimaiyesinin o vakitki²² hâlleri karşısında şayan-ı temenni bir gaye-i hayalî tasavvur etmek bir çılgınlık idi. En ciddi kitaplarda yer bulan bu nazariyat saha-i fiiliyatta da tesirini gösteriyordu.

İşte böyle edebiyat ile hukuk yalnız aynı tesirat tahtında aynı rengi iktisap etmekle kalmaz, birbirileri üzerinde de tesirat-ı mütekebiled²³ bulunur. Bazen hukuk, edebiyata mevzu²⁴ ihzar

eder, edebiyat da buna mukabil bazı mevad-ı kanuniyeyi tadile çalışır.

Son zamanlarda ceza-yı idam hakkında yazılan şeyler kadar bu tesirâtı irae edecek güzel bir misal yoktur. Jozef dö Mester [Joseph de Maistre] ceza-yı idamı bir heyet-i içtimaiye için elzem addeder. Bundan sonra ceza-yı idamın vücub veya 'adem-i vücubu üdeba arasında bitip tükenmek bilmez mübahasat-ı şedideye meydan açar. Mücrimin izale-i vücudu müfit ve meşru olup olmadığı cay-ı sual görülerek merhamet ve adalet daha vâsi bir surette telakki edilecek olursa ceza-yı idamdan vazgeçileceği ve darağacından dökülen katarat-ı hûnînin birer tohm-ı garaz ve gadr olacağı iddia edilir. Bunun üzerine romanlarda, tiyatrolarda ezmine-i vahşiyeden kalma bir âdet olan bu ceza-yı idam aleyhinde türlü hücumlar görülür. Viktor Hügo [Victor Hugo] "Bir Mahkûmun Son Günü" namındaki eserinde ismi, hâli, hatta cinayeti²⁵ bile meçhul bir mahkûm için kulûb-ı kari'inde²⁶ rikkat ve merhamet peyda etmek gibi bir muvaffakiyete nail olmuştur. Bu mahkûm, zi-hayat insanlar arasından çıkarılmış olması, yalnız giyotin ile idam edilmeye değil, kesilinceye kadar süren o batî hayat-ı²⁷ ihtizara mahkûm edilmiş bulunması itibarıyla merhametimize şayandır. Viktor Hügo ölünceye kadar bütün şiirlerinde, mektuplarında, her vakit bu fikri müdafaa da sebat etmiştir. Viktor Hügo ceza-yı idam aleyhindeki itirazatında yalnız da kalmamıştır. Birçok muharrirler kendisinin tarafını²⁸ iltizam ederlerdi. Aleyhinde bulunanlar da eksik değildi. İşte bu suretle yalnız ceza-yı idam etrafında birçok âsâr-ı edebiye tezehhür etti.

Ceza kanunu gibi kanunname-i askerî de muharrirlerin karihalarını tahrik etmekten hâlî²⁹ kalmamıştır. Fransa'da gayet ehemmiyetsiz bir şey için bir neferi kurşuna dizerler. Evvelki asır nihayetinde Mersiy'e³⁰ başlayarak Alfred dö Vinyi'ye³¹ varıncaya kadar birçok muharrirler Avrupa kavanin-i askeriyesinin bazı mevaddı hakkında nazar-ı dikkati celp ettikleri

¹⁶ Kolcu (2013: 437)'da vaziyete

¹⁷ Kolcu (2013: 438)'da tevfiik harekete

¹⁸ Kolcu (2013: 438)'da Hipolit

¹⁹ Asıl metinde ve Kolcu (2013: 438)'da "arzusunu" yazıldığı hâlde, Yalçın (1935) "arzusu" olarak vermektedir ki bu daha doğrudur.

²⁰ Kolcu (2013: 438)'da yok.

²¹ Kolcu (2013: 438)'da tarihinin

²² Kolcu (2013: 438)'da vakit ki

²³ Kolcu (2013: 438)'da mütekebiled de

²⁴ Kolcu (2013: 438)'da mev'zu

²⁵ Kolcu (2013: 438)'da hayati

²⁶ Kolcu (2013: 438)'da kari'de

²⁷ Kolcu (2013: 438)'da hat-ı

²⁸ Kolcu (2013: 438)'da tarafı

²⁹ Enginün ve Kerman (2011: 643)'da hâli

³⁰ Kolcu (2013: 438)'da Mersie'den

³¹ Kolcu (2013: 438)'da Alfred do Vinyi'ye

gibi zamanımızda Lüsyan de Kav³², Abel Erman, Jan Grav, Jan Ajalber gibi üdeba da inzibat-ı askerî namı tahtında Avrupa ordularında reva görülen mezalimden şikâyet etmişlerdir.

Kanun-ı medeni ile de edebiyatın oldukça mühim alışı verişi vardır. İşte on dokuzuncu³³ asırda talak meselesi. Fransa'da talak meselesi vâzî-³⁴ kanun tarafından müteakiben birbirine zıt suretlerle halledildiğinden³⁵ edebiyat da bu tadilat-ı kanuniyeye göre teessüryâb olmuştur.

Rabita-i izdivaç gayr-i kabil-i kesr olursa zevç ile zevce arasında 'adem-i imtizaç görüldüğü zaman vücuda gelen hâl de³⁶ içinden çıkılmaz, hüzn-engiz, feci bir şey olur. Kezalik aynı hadise birçok ahvalde birtakım vekayi-i mudhikeye de meydan açabilir. Fransız komedyalarında bedbaht zevçler, açık zevceler hakkında türlü türlü latifeler vardır. Dramlarda, romanlarda ise kadının sadakat-i izdivaçından inhirafı, hayat-ı aileye âşık suretinde bir şahs-ı sâlisin duhülû üzerine tahaddüs eden vekayi-i fecia tafsil ve izah edilmiştir. "Prenses Dö Kleo"³⁷ romanında zevç kederinden vefat ederek zevcesiyle âşığı hayatında birbirlerinden ayırdığı gibi ba'de'l-vefat, mematiyla da onları ayırır. "Novel Aloiz"³⁸ kadın âşığının kolları arasına düşmek üzere iken vefat ederek kurtulur. Jorj San'ın "Jak" romanında zevç dünyada pek fazla olduğunu hissederken sessizce bir intihar ile ortadan kalkar. Bunlara birtakım düellolar, cinayetler, âşıkasını hançerleyerek namusunu kurtaran âşıklar, zevcesi ile âşığı öldüren zevçler kocasını, zehirleyerek kurtulan kadınlar da ilave olunacak olursa talakın 'adem-i mevcudiyetinden dolayı ne kadar göz yaşları, ne kadar kanlar döküldüğü anlaşılır.

Şayan-ı dikkattir ki ahlak ve âdât daima kavaninden ileride yürür ve ekseriya edebiyat da ahlak ve âdâtın ileride gider. İzdivaç Fransa'da gayr-i kabil-i infikâk bir rabita olduğu sıralarda tiyatro muharrirlerinden, romancıardan birçoğu, birbirleriyle imtizaç edemedikleri hâlde talakın 'adem-i mevcudiyetinden nâşi birbirine ilelebet merbut kalan biçarelere acırlar, onları tuğyana sevk ederlerdi. Zina bu üdebanın kalemleri altında şairane bir şey,

takbih edilmeyecek bir hâl oldu. Çünkü bazı ahvalde âdeta mazur oluyordu. Göze alınan tehlikelerden dolayı buna bir azamet geliyor, behemehal bir felakete saik olduğu için kalpleri rikkate getiriyordu. Hâsılı, o vakitler buhran-ı izdivaçın teolit ettiği eserlerin birçoğu talak lehinde ya doğrudan doğruya ya bilvasıta birer müdafaanameden ibarettir.

Fakat bir gün geldi ki 1789 idaresiyle Fransa'da talak teessüs etti, Birinci Napolyon tarafından bizzat tatbik olundu, restorasyon devriyle ref' edildi ve nihayet yine tatbik olunmaya başladı. Kanun-ı medenide vukua gelen bu tebeddül, üdebanın ittihaz ettikleri lisan ve meslekte de birtakım tebeddülata meydan açtı. Zevç ile zevceden her birinin, izdivaç gayr-i kabil-i tahammül bir hâlde geldiği zaman akd-i nikâhu fesihte muhtar olmaları lüzumunda en çok ısrar etmiş üdebadan biri olan Aleksandır Dumazade³⁹ şu satırları yazıyordu:

"Mecalis⁴⁰ talakı kabul edecek olursa tiyatromuz birdenbire ve tamamıyla tebeddül ediverecektir. Molyer'in aldannış kocaları⁴¹, dramlarımızın bedbaht zevceleri sahne-i temaşadan kalkacaktır. Çünkü bu eserler nikâhın gayr-i kabil-i fesih olması esası üzerine ibtina ederler. Binaenaleyh talak kanunu ile edebiyatta yeni bir meslek vücut bulacak ve bu da kanunun en iyi neticelerinden birini teşkil edecektir. Artık bize zinayı calib-i dikkat ve ehemmiyet bir hâl olmak üzere irae ediyor diye ta'n olunamayacak. Çünkü talak var iken zinaya müracaat etmek ahlaksızlıktır. O hâlde bu mevzu dramlar değil, komedyalara ait olacaktır."

Aleksandır Dumazade'nin⁴² bu sözleri kesb-i hakikat ettiği zaman birtakım muharrirler de Fransa'nın talak⁴³ kanun-ı cedidindeki bazı garabetlerden, mantıksızlıklardan müteessir oldular. Faraza Fransa'da kanunu mucibince zani ile müznibe⁴⁴ birbiriyle izdivaç edemezler, zevç ile zevce rıza-yı tarafeyn ile fesh-i nikâha muktedir olamazlar. İşte bu kısım muharrirlerde talak kanununun bu gibi nevakısını, garabetini mevzu ittihaz ederek fikirleri daha makul, daha serbest bir neticeye isal edecek yolda

³² Kolcu (2013: 438)'da *Lusien do Gav*

³³ Kolcu (2013: 438)'da 19.

³⁴ Kolcu (2013: 439)'da *vaz-ı*

³⁵ Kolcu (2013: 439)'da *hail edildiğinden*

³⁶ Kolcu (2013: 439)'da *halde*

³⁷ Kolcu (2013: 439)'da *Prenses do Kleo*

³⁸ Kolcu (2013: 439)'da *La Nuvel Eloiz'de*

³⁹ Kolcu (2013: 439)'da *Aleksandr Duma Fiş*

⁴⁰ Kolcu (2013: 439)'da *Mecalis-i*

⁴¹ Kolcu (2013: 439)'da *Kocalar*

⁴² Kolcu (2013: 440)'da *Aleksandr Duma Fis*

⁴³ Kolcu (2013: 440)'da *talak-ı*

⁴⁴ Yalçın (1935: 168)'da *zaniye*

eserler yazmıştır. Bu meyanda Pol Erviyo'nun "Kıskaç"⁴⁵, Madam Marya Şeliga'nın "Görenek" tiyatrolarını zikrederim.

İşte kanun-ı medenîye ait tek bir nokta etrafında birçok âsâr-ı edebiye tezehhür⁴⁶ etmiş olduğu görülüyor. Diğer mevaddım da tevilit ettiği eserler sayılacak olursa yekûn pek yüksek bir miktara çıkar. Aleksandır Dumazade⁴⁷ gibi bazı muharrirler yalnız ahlak ve âdât-ı⁴⁸ muasırını⁴⁹ değil kavanini bile tadil ve tashih⁵⁰ etmeyi kendilerine bir vazife bilmişlerdi. Kadınlarm, etfal-i gayr-i meşruanın hâli, mirasa, hakk-ı temellüke ait esaslar romanlarda, tiyatrolarda zemin-i münakaşaya defaat ile vaz' olunmuştur. Sanat için sanat taraftarı olanlar güzelliğin faydaya, bir netice-i ameliye⁵¹ istihsali fikrine tâbi bulundurulmasını takbih eylerler, mamañih, yine birtakım muharrirler heyet-i içtimaiyeye ait olan mesailde fikirlerine, mizaçlarına göre beyan-ı fikir etmekten hâlî⁵² kalmayarak bu suretle tarih-i edebiyat ile tarih-i hukuk arasında sıkı münasebat vücuda getiriyorlar.

Hüseyin Cahid

Ek 2. Edebiyat ve Hukuk Makalesinin Günümüz Türkçesine Aktarımı

Edebî Sohbetler

Edebiyat ve Hukuk

Edebiyat ve hukuk aynı zamanda aynı gelişim aşamalarından geçer. Söz gelimi edebiyatta gerçekçilik (realizm) akımının hüküm sürdüğü bir dönemde hukuk kuramlarında da aynı eğilim görülür. Bu uygunluk ve ilişkiyi destekleyen bir örnek olarak Fransa'da 1850-1885 seneleri arasında geçen süre gösterilebilir. Bu otuz beş yıllık zaman boyunca Fransız edebiyatında Realizm, Natüralizm isimleriyle anılan akımlar, güzeli hakikate, sanatı bilime tâbi kılmaya çalışıyorlardı. Romanlardan kişilik kalkarak bunlar bir belgeler toplamı hâline geliyor, tiyatrolardaki kurgusal ve kuramsal birtakım kurallar bırakılarak bir eser sahneye konulacağı zaman mümkün olduğu kadar hakikate yaklaşıyor; tarih, çok titiz araştırmalar içinde

uzmanlaşmaya dalıyor; eleştiri mümkün olduğu derecede analitik, bilimsel olmaya çalışarak imkânı ölçüsünde tarafsızlığını koruyor; şiir bile bilimden, günlük hayattan ilham alıyordu.

İşte bu zaman zarfında hukuk maddelerinde hâkim olan görüşlere bakılacak olursa orada da hayalî amaca hiç önem verilmeyip bunun küçümsendiği ve hor görüldüğü anlaşılır. Gerçekten de bu esnada başka hukuk görüşleri de vardı. Zaten her vakit, her yerde düşünceler çeşitlidir. Bir kısım halk geçmişe bağlı kaldıkları hâlde bir kısmı geleceğe doğru koşarlar. Fakat her zaman bu diğeriyle çarpışan kişisel düşünceler sonucunda bir akım oluşur ki ters akımlara, anafollara rağmen düşünürlerin çoğunu ve düşünmek zahmetine katlanmadan başkalarının düşüncelerinin sonuçlarını hazırca kabul edenleri belli bir yöne doğru sürükler. İşte Fransa'da 1850-1885 seneleri arasında hukuk kuramlarının akımı da herkesi hayalî amacı küçümsemeye yöneltiyordu. Uluslararası "kuvvet hakkı" esasına riayet ediliyordu. Hayat mücadelesi kuramını bu şekilde yanlış yorumlayanlara karşı Voltaire'in önceden cevap vermiş olduğu söylenerek "Felsefe Sözlüğü"nde "savaş" maddesinde yazdığı şu satırlar tekrar edildi: "Bütün hayvanlar sürekli bir savaş hâli içindedirler. Her cins hayvan diğer cinsi mahvetmek için doğmuştur. Hatta koyunlar, güvercinler bile birçok küçük hayvanı öldürürler, aynı bir türün erkekleri dişileri için erkek insanlar gibi aralarında kavga ederler. Hava, toprak, su birer savaş meydanıdır. Allah insanları akıl ile ayrıcalıklı hâle getirdiği bu akıl onları hayvanları taklitten çekinmeye yöneltmelidir. Özellikle tabiat insanlara hemcinslerini telef edecek bir silah vermediği gibi kan içmekten zevk alacak bir içgüdü de vermemiştir."

İnsanlığın hareket tarzını kurtların, yabani, vahşi hayvanların hareket tarzına benzetmeye çalışanlara karşı itiraz eden bu hayalî amaç meftunları ne alaylara maruz kalmadılar! Onlara hayalperest diyerek eğlendiler.

⁴⁵ Kolcu (2013: 440)'da "Kıskaç" (Leş Tenailles); Enginün ve Kerman (2011: 643)'da Kıskaç'ı

⁴⁶ Kolcu (2013: 440)'da tezahhür

⁴⁷ Kolcu (2013: 440)'da Aleksandr Duma Fis

⁴⁸ Kolcu (2013: 440)'da adalet

⁴⁹ Kolcu (2013: 440)'da muasırını

⁵⁰ Kolcu (2013: 440)'da teshih

⁵¹ Enginün ve Kerman (2011: 643)'da ameliye

⁵² Enginün ve Kerman (2011: 643)'da hâli

Hatta Avrupa'da değil yalnız hükûmetler arasında, bir hükûmetin fertleri arasında da hak ve adalet endişesi, tarihî olaya karşı riayet ve sükût etmek gerekliliğine feda edildi. Bir toplum bir organizmaya benzetiliyordu. Bu organizma büyük bir ağaç gibi kendi kendiliğinden yetişir deniliyordu. Dolayısıyla yenilik yapılması fikriyle bu yetişmeye müdahale etmek, doğal gelişmeyi bozar diye faydasız hatta zararlı sayıldığından, insani ilişkilerde sahte bir hakkaniyet aramaktan, genel konularda birtakım yüce ve soyut kurallara uygun hareket etmeye çalışmaktan ise millet menfaatini günü gününe yoluna koymak yeterli sanılırdı.

Hippolyte Taine bir kavmin kazanabileceği toplumsal şeklin kendisinin seçim ve arzusunun üstünde olduğunu, o kavmin tabiatı ile geçmiş neyi gerektirirse eninde sonunda o şekle gireceğini iddia ederdi. Kısmen İngiltere'den, Almanya'dan ödünç alınan bu tarz realist anlayış neticesi olarak, insanlar hakikaten eşit değil iken bunlar arasında eşitlik esasını koymak isteyen Jean-Jacques Rousseau ile az mı alay edildi?

Doğal hukuk tarihin açıklanmasında ve analiz edilmesinde böyle küçümsendiği gibi bir toplumu şu durumda düzeltmek için sarf edilmek istenilen mesai de kınanıyordu. Renan, muhtelif ırklar, aynı ırka mensup muhtelif sınıflar, insanlar arasında eşitsizliği getirmenin akıllıca bir hareket olduğunu söyleyerek şu sözleri tereddütsüz yazıyordu: "Bütün bir sınıf halk diğerlerinin şan ve şerefi, kuvvet ve iktidarı ile yaşmalıdır."

Sefalet her vakit var olduğu için hastalık ve ölüm gibi ebedî bir hâl diye düşünülürdü. Dolayısıyla Avrupa toplumunun o vakitki hâlleri karşısında istenen bir hayalî amaç düşünmek bir çılgınlık idi. En ciddi kitaplarda yer bulan bu kuram fiiliyatta da etkisini gösteriyordu.

İşte böyle edebiyat ile hukuk yalnız aynı etki altında aynı rengi kazanmakla kalmaz, birbirileri üzerinde de etkileşimde bulunur. Bazen hukuk, edebiyata konu hazırlar, edebiyat da buna karşılık bazı kanun maddelerini düzeltmeye çalışır.

Son zamanlarda idam cezası hakkında yazılan şeyler kadar bu etkiyi gösterecek güzel bir örnek yoktur. Joseph de Maistre idam cezasını bir toplum için elzem sayar. Bundan sonra idam cezasının gerekli olup olmadığı edebiyatçılar arasında bitip tükenmek bilmez şiddetli bir kalem kavgasına meydan açar. Suçlunun vücudunun ortadan

kaldırılmasının faydalı ve meşru olup olmadığı sorulması gerekli görülerek merhamet ve adalet daha geniş bir şekilde anlaşılacak olursa idam cezasından vazgeçileceği ve darağacından dökülen kan damlalarının birer kötü niyet ve haksızlık tohumu olacağı iddia edilir. Bunun üzerine romanlarda, tiyatrolarda vahşi zamanlardan kalma bir âdet olan bu idam cezası aleyhinde türlü hücumlar görülür. Victor Hugo "Bir Mahkûmun Son Günü" adındaki eserinde ismi, hâli, hatta cinayeti bile meçhul bir mahkûm için okuyucuların kalbinde şefkat ve merhamet oluşturmak gibi bir başarıya erişmiştir. Bu mahkûm, yaşayan insanlar arasından çıkarılmış olması, yalnız giyotin ile idam edilmeye değil, kesilinceye kadar süren o yavaş can çekişmeye mahkûm edilmiş bulunması itibarıyla merhametimize layıktır. Victor Hugo ölünceye kadar bütün şiirlerinde, mektuplarında, her vakit bu fikri savunmakta devam etmiştir. Victor Hugo idam cezası aleyhindeki itirazlarında yalnız da kalmamıştır. Birçok yazar kendisinin tarafını tutarlardı. Aleyhinde bulunanlar da eksik değildi. İşte böylelikle yalnız idam cezası etrafında birçok edebî eser çiçeklendi.

Ceza kanunu gibi askerî kanun da yazarların yaratıcılıklarını harekete geçirmiştir. Fransa'da gayet önemsiz bir şey için bir neferi kurşuna dizerler. Önceki yüzyıl sonunda Mercier'den başlayarak Alfred de Vigny'ye varıncaya kadar birçok yazar Fransa askerî kanunlarının bazı maddeleri hakkında dikkati çektikleri gibi zamanımızda Lüsyen de Kav, Abel Hermant, Jean Grave, Jean Ajalbert gibi edebiyatçılar da askerî disiplin adı altında Avrupa ordularında reva görülen zulümden şikâyet etmişlerdir.

Medeni kanun de edebiyatın oldukça mühim alış verişi vardır. İşte on dokuzuncu yüzyılda boşanma meselesi. Fransa'da boşanma meselesi kanun koyucu tarafından arkaya birbirine zıt yollarla halledildiğinden edebiyat da bu kanun değişikliklerini üzüntüyle karşılamıştır.

Evlilik bağı parçalanamaz olursa eşler arasında uyuşmazlık görüldüğü zaman ortaya çıkan hâl de içinden çıkılmaz, üzücü, feci bir şey olur. Keza aynı olay birçok durumda birtakım komik olaylara da meydan açabilir. Fransız komedyalarında şanssız kocalar, açık hanımlar hakkında türlü türlü şakalar vardır. Dramlarda, romanlarda ise kadının sadakatten ayrılması, aile hayatına âşık şeklinde bir üçüncü kişinin dâhil olması üzerine meydana gelen feci

olaylar ayrıntılarıyla anlatılmıştır. "Princesse de Clèves" romanında koca, kederinden vefat ederek eşiyle âşğını hayatında birbirlerinden ayırdığı gibi ölümünden sonra, ölümüyle de onları ayırır. "Nouvelle Héloïse"de kadın âşğının kolları arasına düşmek üzere iken vefat ederek kurtulur. George Sand'ın "Jacques" romanında koca, dünyada pek fazla olduğunu hissederek sessizce bir intihar ile ortadan kalkar. Bunlara birtakım düellolar, cinayetler, âşğın hançerleyerek namusunu kurtaran âşıklar, eşi ile âşğın öldüren kocalar, kocasını zehirleyerek kurtulan kadınlar da ilave olunacak olursa boşanmanın olmamasından dolayı ne kadar göz yaşı, ne kadar kan döküldüğü anlaşılır.

Dikkate değerdir ki ahlak ve âdetler daima kanunlardan ileride yürür ve çoğunlukla edebiyat da ahlak ve âdetlerden ileride gider. Evlilik, Fransa'da koparılamaz bir bağ olduğu sıralarda tiyatro yazarlarından, romancılardan birçoğu, birbirleriyle uyuşmadıkları hâlde boşanmanın yokluğundan dolayı birbirine ilelebet bağlı kalan biçarelere acırlar, onları isyana sevk ederlerdi. Zina bu edebiyatçıların kalemleri altında şairane bir şey, kınanmayacak bir hâl oldu. Çünkü bazı hâllerde âdeti mazur oluyordu. Göze alınan tehlikelerden dolayı buna bir azamet geliyor, eninde sonunda bir felakete neden olduğu için kalpleri merhamete getiriyordu. Hâsılı, o vakitler evlilik buhranının doğurduğu eserlerin birçoğu boşanma lehinde ya doğrudan doğruya ya dolaylı birer savunmadan ibarettir.

Fakat bir gün geldi ki 1789 yönetimiyle Fransa'da boşanma geldi, birinci Napolyon tarafından bizzat uygulandı, Restorasyon Dönemi'yle kaldırıldı ve nihayet yine uygulanmaya başladı. Medeni kanunda meydana gelen bu değişiklik edebiyatçıların edindikleri dil ve yolda da birtakım değişikliklere meydan açtı. Eşlerden her birinin, evlilik dayanılmaz bir hâle geldiği zaman nikâh akdini feshetme hakkı olmaları gereğinde en çok ısrar etmiş edebiyatçılardan biri olan Alexandre Dumas oğlu⁵³ şu satırları yazıyordu:

"Meclis boşanmayı kabul edecek olursa tiyatromuz birdenbire ve tamamıyla değişiverecektir. Molière'in aldanmış kocaları, dramlarımızın şanssız hanımları

sahnedan kalkacaktır. Çünkü bu eserler nikâhın bozulamaz olması esası üzerine kurulur. Dolayısıyla boşanma kanunu ile edebiyatta yeni bir akım ortaya çıkacak ve bu da kanunun en iyi sonuçlarından birini oluşturacaktır. Artık bize zinayı dikkat çekici ve önemli bir hâl olmak üzere gösteriyor diye kınanamayacak. Çünkü boşanma var iken zinaya başvurmak ahlaksızlıktır. O hâlde bu konu dramalara değil, komedyalara ait olacaktır."

Alexandre Dumas oğlu'nun bu sözleri gerçekleştiği zaman birtakım yazarlar da Fransa'nın yeni boşanma kanunundaki bazı garipliklerden, mantıksızlıklardan rahatsız oldular. Söz gelimi Fransa'da kanuna göre, zina edenler birbiriyle evlenemezler, karı ile koca iki tarafın rızası ile nikâhı bozamazlar. İşte bu kısım yazarlarda boşanma kanununun bu gibi eksiklerini, garipliklerini konu edinerek fikirleri daha makul, daha serbest bir sonuca ulaştıracak yolda eserler yazmıştır. Buna örnek olarak Paul Hervieux'nun "Kıskaç", Madame Marya Chéliga'nın "Görenek" tiyatrolarını zikrederim.

İşte medeni kanuna ait tek bir nokta etrafında birçok edebî eser yazılmış olduğu görülüyor. Diğer maddelerden dolayı yazılan eserler sayılacak olursa toplam pek yüksek bir miktara çıkar. Alexandre Dumas oğlu gibi bazı yazarlar yalnız ahlak ve çağdaş âdetleri değil kanunları bile değiştirmeyi ve düzeltmeyi kendilerine bir görev bilmişlerdi. Kadınların, gayrimeşru çocukların hâli, mirasa, mülk edinme hakkına ait esaslar romanlarda, tiyatrolarda defalarca tartışmaya açılmıştır. Sanat için sanat taraftarı olanlar güzelliğin faydaya, pratik bir sonuç getirmesi düşüncesine bağlı bulundurulmasını eleştirirler, bununla birlikte, yine birtakım yazarlar topluma ait olan meselelerde düşüncelerine, mizaçlarına göre fikir beyan etmekten kaçınmayarak bu şekilde edebiyat tarihi ile hukuk tarihi arasında sıkı bir ilişki kuruyorlar.

Hüseyin Cahit

⁵³ Alexandre Dumas père'in (1802-1870) gayrimeşru oğlu olan Alexandre Dumas fils 1824-1895 yılları arasında yaşamış, özellikle Kamelyalı Kadın adlı eseriyle ünlenmiştir.

Ek 3. 554. Sayının İlk Sayfasında Yayımlanan Yazı*Tahdîs-i Nimet*

Cenab-ı Hakk veliyyü'n-nimet-i bîminnet-i akdesimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin ömr ü iclal ve sıhhat u ikbal-i hazret-i zillullahîlerini müzdad u firâvân buyursun, amin. "Servet-i Fünun" ceride-i kemterânesi altı hafta evvel düçar-ı tatil olduğu hâlde bu kere kemâkân vazife-i neşriyesini ifada devamına lütfen ve keremen müsaade-i seniye-i cenab-ı cihan-bânî râygân buyurulmağla eltâf-ı revân-bahşâ-yı cenab-ı zillullahî yeniden matbaa-i kemterânemizi garîk-i âtifet-i ulyâ ve Servet-i Fünun'u ihya buyurmuştur.

Servet-i Fünun ceride-i naçizi on bir sene akdem nail-i taatufât u inâyât-ı mülûkâne olarak teessüs edip ilk nüsha-i kemterânesini neşreylediği günden itibaren daire-i istikamet ü sıdk u namusta ifa-yı vazife ile tahsil-i rıza-yı meyamin irtizâ-yı cenab-ı hilafetpenahîyi esas hatt u hareket necât-ı gayet ittihaz eylemiş ve bu maksad u meslekden katiyen inhıraf etmemek sayesinde şimdiye kadar feyz-yab olmuş idi. Esasen gazetenin medar-ı ihyası olan envâr-ı taatufat-ı seniyye-i cenab-ı padişahî bu kere dahi Servet-i Fünun'un hayat-ı âcizanesini temin ve sahib-i imtiyazından en küçük memuruna kadar bütün mensubînini bir inayet-i nevîn-i merhamet-efzaya karîn buyurmuştur ki bu bizim için son mertebe vacibü't-tekrîm ve seza-yı tebcil ü tazim bir eseri mebrur-ı ihyakârîdir. Bu lütf-i âlelâle karşı ifa-yı şükr ü mahmîdet vüs'imizin fevkinde olmağla ber-mukteza-yı şîme-i ubudiyet ü nimet-şinasî daima daire-i sıdk u istikamette bulunarak şevketpenah u avatıf-ı iktinah efendimiz hazretlerinin gece ve gündüz tahdîs-i nimet-i hazret-i mülûkânelerine devam ile dil-hâh-ı meâlî-penah-ı hümayunları dairesinde ifa-yı hidemat-ı ubeydaneye kema fi's-sâbık ikdam eyleyeceğimizi bâ kemal-i men ü mahmîdet arz u beyana cüret ederiz. Ve min Allahu't-tevfik.

İstanbul: fi 18 teşrinisani 1317

Ek. 4. Günümüz Türkçesiyle 554. Sayının İlk Sayfasında Yayımlanan Yazı*Nimete Şükür*

Cenab-ı Hak, velinimetimiz, en mübarek lütufkârımız, Allah'ın gölgesi olan padişahımız efendimiz hazretlerinin ömrünü, büyüklüğünü, sağlığını ve ikbalini artırsın, amin. Küçük "Servet-i Fünun" gazetesi altı hafta önce tatil edildiği hâlde yine önceden olduğu gibi yayın görevini sürdürmesi için dünyanın bekçisi olan yüce padişahımız

hazretleri, lütuf ve cömertlik eseri olarak izinlerini verdiği için, Allah'ın gölgesi olan padişahımızın can bağışlayıcı lütufları yeniden değersiz matbaamızı büyük iyiliklere gark edip Servet-i Fünun'u ihya buyurmuştur.

Güçsüz Servet-i Fünun gazetesi on bir sene önce padişahımızın iyilik ve yardımlarıyla kurulmuş, ilk değersiz nüshasını yayımladığı günden itibaren doğru yol, doğruluk ve namus üzere görevini yaparak, yüce halifelik makamının rızasını ve beğenisini elde etmeyi son kurtuluş, esas çizgi ve hareket olarak benimsemiş, bu amaç ve yoldan kesinlikle çıkmayarak şimdiye kadar feyz bulmuştu. Esasen gazetenin ihyasını sağlayan yüce padişahımızın lütuflarının ışıkları bu defa da Servet-i Fünun'un âciz hayatını sağlamış ve imtiyaz sahibinden en küçük memuruna kadar bütün mensuplarını, merhameti bol yepyeni bir yardıma kavuşturmuştur ki bu bizim için hayat veren, uğurlu, her türlü saygıya ve yüceltmeye layık bir eserdir. Bu yüceler yücesi lütfâ karşı şükür ve övgümüzü göstermek, gücümüzün üstünde ise de kulluğun ve değer bilirliğin gereği olarak daima doğruluk ve doğru yol üzere bulunarak büyüklük sahibi ve iyiliksever efendimiz hazretlerinin verdiği nimete gece gündüz şükretmeye devam ederek yüce padişahımızın gönlünün istediği şekilde kulluk hizmetimizi önceden olduğu gibi sürdürdüğümüzü övgülerle sunmaya cüret ederiz.

İstanbul: 1 Aralık 1901 (Pazar)